

*Вітченко А. О., доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри суспільних наук НУОУ
імені Івана Черняхівського (м. Київ)*

ОПТИМІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ ЗА НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУХАЧІВ ВВНЗ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена актуальній проблемі оптимізації контролю за навчально-пізнавальною діяльністю слухачів вищого військового навчального закладу. Автор з'ясовує місце і роль контролю в організації освітнього процесу у ВВНЗ, розкриває дидактичні підходи до його реалізації в системі підготовки фахівців із вищою освітою, порушує низку невирішених питань контролю в сучасній теорії і практиці вузівського викладання. У статті пропонуються принципово нові погляди на мету і спрямованість контролю за результатами навчання, визначаються шляхи оптимізації методів контролю і самоконтролю в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Ключові слова: оптимізація, контроль, навчально-пізнавальна діяльність слухачів, результати навчального процесу ВВНЗ.

Статья посвящена актуальной проблеме оптимизации контроля за учебно-познавательной деятельностью слушателей высших учебных заведений. Автор устанавливает место и роль контроля в организации образовательного процесса в ВВУЗе, раскрывает дидактические подходы к его реализации в системе подготовки специалистов с высшим образованием, затрагивает некоторые нерешенные вопросы контроля в современной теории и практике вузовского преподавания. В статье предлагаются принципиально новые взгляды на цель и направленность контроля за результатами обучения, определяются пути оптимизации методов контроля и самоконтроля в условиях кредитно-модульной системы организации учебного процесса.

Ключевые слова: оптимизация, контроль, учебно-познавательная деятельность слушателей, результаты учебного процесса ВВУЗа.

Реформування вищої школи в Україні, яке розпочалось з оновлення вітчизняного законодавства, спрямоване в першу чергу на забезпечення якості вищої освіти, що ставиться у пряму залежність не лише від науково обґрунтованого та структурованого змісту, вдало підібраних технологій навчання, сучасного інформаційного та матеріально-технічного забезпечення, але й від характеру управління освітнім процесом, належного контролю за його спрямованістю і результатами.

Мета статті – проаналізувати наукові основи контролю за навчально-пізнавальною діяльністю слухачів ВВНЗ, визначити оптимальні умови його організації в умовах КМСОНП.

Методологічним підґрунтям порушеної проблеми виступають праці А. Алексюка, С. Гончаренка, Ю. Бабанського, В. Безпалька, А. Кузьминського, Н. Селезньової, М. Фіцули та ін. Окремим аспектам перевірки знань і вмінь, оцінювання й обліку навчальної успішності присвячені розвідки С. Вітвицької, Г. Красильникової, В. Нагаєва, Ю. Романенко, М. Скиби та ін.

У контексті компетентнісного підходу якість вищої освіти вже не розглядається як сукупність набутих знань, умінь і навичок.

Вона сприймається як показник функціональної здатності фахівця ефективно виконувати свої обов'язки, досягати оптимальних результатів у власній професійній діяльності на основі сформованих особистісних якостей, знань, умінь, навичок, способів діяльності, досвіду тощо. Отже, ставлячи собі за мету підготувати компетентного, активного, успішного військового фахівця, маємо переглянути традиційні підходи до організації освітнього процесу, створити належні умови для цілеспрямованого набуття й удосконалення таких особистісних, професійно важливих якостей, як самостійність, усвідомленість, критичність, наполегливість, відповідальність.

Зіставлення очікуваних результатів професійної підготовки із сучасною педагогічною теорією і практикою дозволяє виявити низку суперечностей, зокрема:

між запровадженням суб'єкт-суб'єктної моделі навчання у ВВНЗ і низьким рівнем залучення курсантів (слухачів) до управління освітнім процесом;

між зростанням вимог щодо самостійності, продуктивності, творчості курсантів (слухачів) і збереженням провідної ролі викладача під час опанування

навчального змісту, надмірною регламентацією освітньої підготовки і контрольних заходів;

між компетентнісним спрямуванням військово-педагогічного процесу і спрощеним розумінням результатів навчання як сукупності професійних знань, умінь, навичок тощо;

між технологізацією освітнього процесу у вищій військовій школі, впровадженням активних технологій навчання та односторонністю, одноманітністю засобів діагностики курсантів (слухачів);

між формалізованим підходом до оцінювання академічної успішності курсантів (слухачів) та особистісною орієнтацією сучасної освіти, її спрямуванням на навчання протягом усього життя.

До суттєвих недоліків сучасної вузівської практики викладання належать переважання навчального процесу контрольними заходами, зловживання певними видами і формами контролю. Неприйнятним вважаємо також збереження застарілого уявлення про контроль як функцію директивного управління, зведення його лише до діяльності викладача (начальника) з перевірки та оцінювання рівня навчальної підготовки курсанта (слухача). З урахуванням компетентісної спрямованості сучасної вищої освіти встановлення результативності навчання має виходити за межі перевірки традиційної тріади «знання-уміння-навички» і передбачати вивчення широкого кола питань, пов'язаних із з'ясуванням рівня сформованості особистісних якостей фахівця, його загальної і спеціальної підготовки, ставлення до професії, здатності бачити проблеми, знаходити ефективні рішення тощо. Не випадково сучасні дослідники під контролем розуміють дидактичний засіб управління освітнім процесом, що застосовується з метою «забезпечення ефективності формування знань, умінь і навичок, використання їх на практиці, стимулювання навчальної діяльності студентів, формування у них прагнення до самоосвіти» [4, с.213-214].

Якою має бути сучасна система контролю за освітнім процесом у ВВНЗ? На яких принципах вона повинна ґрунтуватись? У чому полягає її основна мета і спрямованість?

Перехід на компетентнісну освітню парадигму зумовлює необхідність перегляду загальнопедагогічних підходів до контролю у сучасній вищій школі. Перш за все треба оцінювати не обсяги й можливості індивідуальної пам'яті курсантів (слухачів), не їхню спроможність точно й повно відтворювати програмний матеріал, а здатність ефективно застосовувати набуті знання, уміння, навички в конкретних військово-професійних ситуаціях.

Контроль результатів навчального процесу має бути спрямований не на порівняння між собою всіх членів групи (колективу) на предмет академічної успішності, а на виявлення динаміки індивідуального руху кожного курсанта (слухача) до заданої освітньо-виховної мети. Інакше втрачається суть особистісно орієнтованого навчання, нівелюються найважливіші чинники управління навчальним процесом – свідоме ставлення до учіння і професійного зростання, мотивація особистісного успіху.

У сучасній вузівській практиці потрібно перенести акцент із зовнішнього на внутрішній контроль (самоконтроль), що передбачає самодіагностику, самооцінювання курсантів (слухачів), підвищення їхньої самостійності та відповідальності за результати освітньої діяльності.

Концептуальним для нас є положення дидактики про цілісність, наступність і перспективність контролю, інтенсивність і спрямованість якого залежать від вікових особливостей тих, хто навчається, рівня їхньої підготовки, перспектив розвитку. Відповідно до освітніх перетворень, пов'язаних із запровадженням гнучких програм підготовки, сучасних технологій навчання, потребують оптимізації традиційні підходи до визначення результатів навчального процесу у ВВНЗ.

Підґрунтям оптимізації контролю виступають сформульовані академіком Ю.К. Бабанським принципи оперативності і дієвості, диференційованості, поступового ускладнення видів і форм контролю, зумовленості їх вибору рівнем самостійності тих, хто навчається.

Оптимізація контролю за навчально-пізнавальною діяльністю курсантів (слухачів) передбачає, на нашу думку, вибір таких його методів, прийомів, видів і форм,

що забезпечуватимуть цілісне, свідоме, об'єктивне уявлення військовослужбовців про досягнуті результати навчання, шляхи і способи подальшого особистісного і професійного вдосконалення. Оптимізувати контроль за навчально-пізнавальною діяльністю курсантів (слухачів) необхідно для того, щоб за допомогою сучасних технологій надати зворотному зв'язку між суб'єктами навчального процесу необхідної мобільності та інтерактивності; продуктивно використовувати навчальний час і матеріально-технічні ресурси, підвищувати результативність як аудиторної, так і самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Майбутній військовий фахівець має бути здатен цілісно аналізувати ситуацію, проектувати вірогідні шляхи її розвитку, визначати у відповідності з логікою подій алгоритм власних дій і дій своїх підлеглих, обирати оптимальний варіант управлінського рішення, коригувати його з урахуванням оперативної обстановки. Саме на реалізацію цих вимог і повинна бути спрямована вся система навчальної підготовки і контролю за її результативністю.

Принципові розбіжності в підходах до організації контролю за навчальним процесом спостерігаються між традиційною лекційно-семінарською системою, в якій визначальну роль відіграє підсумковий контроль, та кредитно-модульною системою, за якою перевага надається поточному і рубіжному (модульному) контролю. Остання спрямована на рейтингування студентів (курсантів, слухачів) з дисципліни за результатами їх навчальних досягнень, ґрунтується на принципах відкритості, прозорості, змагальності, технологічності, критеріальності та відзначається певними перевагами у порівнянні із традиційною системою оцінювання:

охоплює всі напрями освітньої діяльності (навчально-пізнавальну, науково-дослідницьку, професійно-практичну);

надає можливість тим, хто навчається, відстежувати і корегувати власну позицію в рейтингу;

забезпечує високий рівень свідомості та відповідальності за результати освітньої діяльності, підвищує мотивацію,

особистісну активність протягом усього періоду навчання;

сприяє демократизації освітнього процесу, запровадженню прозорих процедур визначення особистісних навчальних досягнень;

формує довіру до внутрішніх (інституційних) механізмів забезпечення якості вищої освіти (за умов достовірності даних рейтингу, їхньої доступності, прозорості обрахування результатів, постійного оновлення показників);

дозволяє рівномірно розподілити навчальне навантаження протягом семестру й уникнути перевантаження під час екзаменаційних сесій.

Технологічність модульно-рейтингової системи контролю полягає в тому, що вона передбачає цілеспрямоване, послідовне визначення рівня підготовки курсантів (слухачів) з кожного завершеного елемента дисципліни (модуля) або сукупності навчальних елементів дисципліни (змістового модуля). Для цього з урахуванням специфіки дисципліни викладач розробляє критерії і норми оцінювання, проводить ранжування балів за кожним видом освітньої (навчально-пізнавальної, науково-дослідницької) діяльності, готує різнорівневі запитання і завдання для проведення контрольних заходів [2]. Водночас забезпечується урізноманітнення форм контролю залежно від поставленої мети. Наприклад, тестування, письмове опитування, термінологічний диктант тощо проводяться як поточні форми контролю з метою виявлення повноти засвоєння фактологічних знань; бесіда за контрольними запитаннями і завданнями передбачає з'ясування характеру осмислення навчального змісту; контрольна модульна робота проводиться з метою комплексної перевірки знань і вмінь за окремим модулем навчальної дисципліни.

Хибним вважаємо намагання підвищити вагу підсумкового контролю за кредитно-модульною системою організації навчального процесу у ВВНЗ, внаслідок чого порушуються її визначальні засади. У першу чергу йдеться про її зорієнтованість на навчання протягом усього періоду (семестру, навчального року), стимулювання навчально-пізнавальної і науково-дослідницької діяльності курсантів (слухачів). Оскільки кожен курсант (слухач) повинен постійно

Питання педагогіки

працювати і звітувати про особистісні досягнення на заняттях усіх видів, підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного і рубіжного (модульного) контролю. При цьому підсумковий контрольний захід у формі іспиту чи заліку проводиться лише за умови особистісного бажання підвищити власний рейтинг. Таким чином усувається ймовірність навчального перевантаження курсантів (слухачів) або випадковості отримання оцінки.

Важливою умовою ефективності рубіжного (модульного) контролю вважаємо урізноманітнення його видів і форм. Не випадково у практиці досвідчених викладачів успішно застосовуються такі види контрольних заходів, як колоквиуми, презентації (захисти) творчих проєктів, диспути, ділові ігри та ін. Особливу увагу слід приділити таким технологіям навчання, в яких контроль не відокремлюється від інших видів діяльності його основних суб'єктів, органічно їх завершує. Однією з таких є технологія ситуативного аналізу (кейс-технологія), яка активно застосовується в гуманітарному інституті НУОУ імені Івана Черняхівського при підготовці майбутніх військових педагогів [3]. Розгляд конкретних ситуацій з військово-педагогічної практики завершується на заняттях аналізом

пропонованих слухачами рішень, визначенням їх обґрунтованості і технологічності.

На підставі вищевикладеного дійшли таких висновків:

У системі вузівського викладання контроль має відігравати допоміжну роль і забезпечувати продуктивність навчально-пізнавальної діяльності курсантів (слухачів), стимулювати їхню активність, самостійність і відповідальність за результати власної професійної підготовки.

Оптимізація контролю передбачає налагодження дієвого зворотного зв'язку між суб'єктами освітнього процесу, ефективне використання навчального часу і матеріально-технічних ресурсів, підвищення результативності навчання.

В умовах реалізації модульно-рейтингового контролю пріоритетного значення набувають питання урізноманітнення контрольних заходів, оптимального співвідношення методів контролю і самоконтролю.

Перспективи подальшого дослідження проблеми полягають у пошуку ефективних видів і форм підсумкового контролю, у розробленні нових засобів діагностування, орієнтованих на визначення рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців.

Література

1. Вітвіцька С.С. Основи педагогіки вищої школи: підруч. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
2. Вітченко А.О. Теоретико-технологічні підходи до визначення критеріїв оцінювання слухачів ВВНЗ з педагогіки вищої школи // Військова освіта. – 2012. – № 2 (26). – С.37-45.
3. Вітченко А.О. Розвиток професійної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ із використанням технології ситуативного аналізу // Вісник Національного університету оборони України. – 2014. – № 1 (38). – С.20-25.
4. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.

Vitchenko A. O., doctor of pedagogical science, professor

THE MONITORING OF OPTIMISATION THE TRAINING AND COGNITIVE ACTIVITIES OF THE STUDENTS OF THE HIGHER MILITARY EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS AS THE PEDAGOGICAL PROBLEM

The article is dedicated to the topical problem of the monitoring of optimisation the training and cognitive activities of the students of the higher military educational establishments. the author defines the place and the role of the educational process organisation at the higher military educational establishments, exposes the didactic approaches to its realisation at the system of preparation the professionals with higher education, raises the several unsettled questions about monitoring at the contemporary theory and practice of the higher educational training. brand new views on the aim and direction of the monitoring based on the results of the studying are proposed in the article, the new ways of optimisation of the methods of monitoring and self-control on the condition of the credit module system of organisation training process are determined.

Key words: optimisation, monitoring, training and cognitive activities of the students, the results of the training process of the students of the higher military educational establishments